

“DÖNÜŞEN” VE “ÖTEKİLEŞTİREN” MUHAFAZAKARLIK: NEOMUHAFAZAKARLIK

"TRANSFORMED" AND "OTHERIZING" CONSERVATISM: NEOCONSERVATISM

Nuran PİR*

Öz

Klasik muhafazakarlığın radikal bir formu olarak kabul edilen neomuhafazakarlık, beslendiği kaynaklar ve milliyetçilik akımının etkisiyle klasik muhafazakarlıktan oldukça farklılaşmıştır. 20. yy.'ın son çeyreği ile siyasal zeminde ciddi bir karşılık bulan, çok kültürlülüğü bir tehdit unsuru olarak kabul eden, bireye kendi seçimlerini özgürce yapma şansı tanıyan tüm özgürlükçü akımlara düşman olan neomuhafazakarlık, ulusal kimliğe tehdit olarak gelişmemiş ülkelerden gelen, farklı etnik veya dinsel kimliklere sahip göçmenler ile doğal toplum düzeni ve aile değerlerini bozan, ana akım yaşam tarzları dışında hayat süren kişileri, grupları ve radikal fikirleri reddeden, onları “ötekileştiren”, dışlayan bir anlayış geliştirmiştir. Bu kapsamda çalışmada neomuhafazakarlık, “dönüşen” ve “ötekileştiren” muhafazakarlık anlayışı olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı kendinden olanı yani “bizi” korumak ve muhafaza etmek amacıyla hareket eden neomuhafazakarlığın, klasik muhafazakarlıktan ne denli koptuğunu ve bir “ötekileştirme” aracı haline nasıl geldiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelime: Muhafazakarlık, Yeni Sağ, Neomuhafazakarlık, Kopuş, “Ötekileştirme”

Abstract

Neoconservatism, regarded as a radical form of classical conservatism, has diverged considerably from classical conservatism due to its sources and the influence of the nationalist movement. In the last quarter of the 20th century, neoconservatism, which found a severe response on the political ground, accepts multiculturalism as a threat, is hostile to all libertarian movements that allow the individual to make their own choices freely, has developed an understanding that rejects, "otherwise" and excludes immigrants from undeveloped countries with different ethnic or religious identities as a threat to national identity, as well as individuals, groups and radical ideas that disrupt the natural social order and family values, and who lead a life outside the mainstream lifestyles. In this context, in this study, neoconservatism is handled as "transforming" and "otherising" conservatism. The study aims to reveal how neoconservatism, which acts to protect and preserve the self, "us," has broken away from classical conservatism and how it has become a means of "othering."

Keywords: Conservatism, New Right, Neoconservatism, Rupture, Othering"

GİRİŞ

Bir anlayış, fikir, düşünce sistemi olarak muhafazakarlığın başlangıcı insanlık tarihi ile eş değer görülse de muhafazakarlığın siyasi bir boyut kazanması 18. yy. Aydınlanması iledir. Mevcut ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel duruma bir başkaldırı olarak kabul edilen Aydınlanma Çağı ve onun en somut örneklerinden biri olan Fransız Devrimi, muhafazakarlığın ortaya çıkışında önemli birer faktördür. Bu kapsamda muhafazakarlık, Fransız Devrimi'ne ve Aydınlanma filozoflarına getirilen eleştirilerin bir bütünü olarak kabul edilmektedir. İnsanı sınırlı bir varlık alanı olarak gören, siyasetin sınırlı bir etki alanı olmasını savunan, ideal düzen kurma amacıyla hareket eden ya da yeryüzünde bir cennet kurmayı amaçlayan, yeni bir insan ve toplum düzeni kurmaya niyetlenen siyasi liderlere ve söylemlere karşı çıkan, tarihi, geleneği, dini ve aileyi bir kenara bırakıp salt aklın öne çıkarıldığı rasyonalist bir anlayışı reddeden, ılımlı ve tedrici değişimi öngören bir yaklaşım olarak muhafazakarlık, devrimden sonra siyasi bir boyut kazanmıştır (Özipek, 2006b, s. 6). Siyasi muhafazakarlıkta var olanın kökten değişimine bir karşı duruş vardır, var olan korunmalı ve değeri muhafaza edilmelidir. Edmund Burke bu tavrın önemli temsilcisidir (Özsel, 2010, s. 421). Ancak tek tip bir muhafazakarlık anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Muhafazakarlık, doğası gereği bulunduğu topluma ve zamana göre farklı formlara evrilebilmektedir. Bu nedenle evrensel bir muhafazakarlık kuramı geliştirmek zor olsa da genel anlamda muhafazakarlık anlayışını “duruma ve konuma bağlı bir karşı duruş” (Yılmaz Ceylan, 2007, s. 22) olarak kabul etmek mümkündür.

Muhafazakarlık siyasal bir ideoloji olarak doğduğu günden bu yana pek çok farklı formda varlık göstermiştir. Tarihsel süreçte farklı coğrafyalarda çeşitli muhafazakarlık biçimleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca diğer ideolojik akımlarla kolay entegre olabilmesi muhafazakarlığın farklı formlara girmesini kolaylaştırmıştır. Böylece klasik muhafazakarlığın temel ilke ve değerlerinde birtakım kırılmalar yaşanmıştır. Söz konusu kırılmalar 1960'larla birlikte Amerika Bileşik Devletleri'nde ortaya çıkan neomuhafazakarlık olarak ifade edilen bir anlayışla olmuştur.

Neomuhafazakarlık, yine ABD menşeli olan yeni sağ düşüncesinin ana unsurlarından birini oluşturmaktadır. Neoliberalizm ile neomuhafazakarlığın bir sentezi olan yeni sağ, ekonomide liberalleşme, siyasal ve toplumsal alanda otoriterleşme eğilimini sürdürerek klasik muhafazakarlıkla paralel bir tutum izlemiştir. Ancak klasik muhafazakarlıkta din birleştirici bir unsur iken yeni sağ ile gelen neomuhafazakarlıkta, toplumdaki sekülerleşmenin de etkisiyle din birleştirici bir unsurdan ziyade araçsallaştırılmaya başlanmış, birleştirici bir tutkal olma görevi ise milliyetçi söylemlere bırakılmıştır. Söz konusu büyük fark, muhafazakarlık ideolojisinin

dönüşmesine zemin hazırlamıştır (Özipek, 2005, s. 152). Çünkü milliyetçi söylemlerle neomuhafazakarlık, sert, katı, çatışmacı ve abartılı roller ile kendine yeni misyonlar edinmiş, kendinden olanı “biz” olmayanları ise “ötekiler” olarak açıkça ifade etmekten çekinmemiştir. Böyle bir tutum neticesinde de “ötekileştirme” aracı olarak çatışmanın kaynağı durumuna gelmiştir (Özipek, 2006b, s. 8). Bu bağlamda neomuhafazakarlar tarafından “ötekileştirilen” iki grup vardır: ilk grup ulusal kimliğe tehdit olarak algılanan gelişmemiş ülkelerden gelen, farklı etnik veya dinsel kimliklere sahip göçmenlerdir. İkinci grup ise doğal toplum düzenini bozacak yaşam tarzları ve radikal fikirlerdir. Yabancılara, göçmenlere, kültürel farklılıklara ve ana akım yaşam tarzı dışında hayat sürdürenlere yönelik bir “ötekileştirme” düşüncesine kaynaklık eden neomuhafazakarlık, bu tutumu ile muhafazakarlıktan ayrılmaktadır (Özipek, 2010, s. 108). Bu kapsamda neomuhafazakarlığın kültürel olarak farklı insan gruplarına ya da fikirlere karşıtlığının var olduğunu söylemek mümkündür.

Dönüşen ve “ötekileştiren” muhafazakarlık anlayışı olarak neomuhafazakarlığı konu edinen bu çalışma üç ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta, klasik muhafazakarlık temel ilke ve değerleri ile incelenmekte, ikinci başlıkta yeni sağ ve beraberinde gelen neomuhafazakarlığın klasik muhafazakarlıktan kopuşu ele alınmakta, son başlıkta ise neomuhafazakarlığın bir “ötekileştirme” aracı haline gelişi değerlendirilmektedir.

1. Temel İlke ve Değerleri ile Klasik Muhafazakarlık

Muhafazakarlık düşüncesinin felsefi gelişimini 5. yy.’a St. Augustine’e hatta daha da gerilere giderek Aristo’ya kadar götürmek mümkündür. Ancak muhafazakarlığın siyasi bir boyut kazanması Aydınlanma Çağı ile gerçekleşmiştir. Özellikle David Hume ve John Locke bu oluşumda önemli düşünürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Locke (1996, s. 372) bireysel tecrübelerden ve tarihsel deneylerden elde edilen verilerin yaşamı kolaylaştırıp, güven ürettiğini (1996, s. 382) ifade ederek, salt rasyonalizme karşı çıkmış, tecrübeyi öne çıkaran bir anlayış geliştirmiştir. Yine Hume (2009, s. 59) da tüm zihinsel içerikler ile düşüncelerin bellek ve deneyimler olmadan, sadece soyut akıl yürütme üzerinden ortaya çıkamayacağını vurgulayarak, salt rasyonalizmin imkansızlığını dile getirmiş, denenmiş tecrübeyi öncelemiştir. Böylece her iki düşünür de klasik muhafazakarlığın gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır (Çaha, 2004, ss. 16-17).

Muhafazakarlığın siyasi alana taşınması 18. yy. sonu ile 19. yy. başlarına denk gelmektedir. Başka bir ifadeyle muhafazakarlığın, felsefi bir görüş/anlayış/fikirden siyasal bir tutum haline gelmesi toplumsal ve siyasal alandaki değişimlerle olmuştur. Bu kapsamda Fransız Devrimi’nin beraberinde getirdiği dönüşüme bir tepki olarak ortaya çıkan siyasi muhafazakarlık, özü

itibariyle bir “ancien regime”¹ dönüş isteği olarak da ifade edilmektedir (Türk, 2009, s. 122). Bu tanımı destekleyen bir ifadeyle Çaha (2004, s.17) siyasi muhafazakarlığı; “İngiliz anavatanlı muhafazakar epistemolojiye dayanmakla birlikte Kıta Avrupası’ndaki devrim eksenli değişim-dönüşüm çabalarına karşı gelişen reaksiyoner bir duruş” olarak tanımlamaktadır. Çaha bu tanımıyla siyasi muhafazakarlığın reaksiyoner yönünü vurgulamış olsa da Bora (1997, s. 6)’ya göre muhafazakarlık, “yeni olanın mutlak reddiyesiyle, yahut salt tepkisellikle/reaksiyonerlikle tanımlanamaz”. Ona göre, reaksiyonerlik her yeniliğe/her değişime karşı iken, muhafazakarlık değişime kökten karşı değildir. Onun karşıtlığı, Aydınlanma karşıtlığından çok Aydınlanma ile gelen radikalizme (aşırılıklara) ya da “yeni başlangıçlar yapma” isteğinde olan militanlaşmayadır (Bora, 1997, s. 8).

Muhafazakarlık ideolojisinin felsefi, sosyolojik ve siyasi olmak üzere üç kaynaktan beslendiğini ifade eden Özipek, muhafazakarlığın felsefi kaynağını, 18. yy. Aydınlanması ile gelen değişim ve dönüşümde; sosyolojik kaynağını, Sanayi Devrimi sonrasında sosyal değerlerin ve kurumların yozlaşmasıyla savunmasız kalan kitlelerin, güvenlik ve aidiyet duyma ihtiyacında, siyasal kaynağını ise Fransız Devrimi ile başlayan radikal siyasal değişimler, devrimci kopuşlar ve toplumsal yapıdaki değişimlerde görmektedir (Özipek, 2010, s. 106). Bu kapsamda Özipek (2006a), bir ideoloji olarak muhafazakarlığı şu şekilde tanımlamaktadır:

Bir ideoloji olarak muhafazakarlık, toplumu bir organizma olarak kabul eden, onu oluşturan din, aile, gelenek gibi temel kurumların korunmasını öngören, radikal ve devrimci değişim önerilerine karşı tedrici değişimi tercih eden, tarihten, tecrübeden bağımsız akıl yürütmeye dayalı rasyonalist siyaseti ve onunla ilişkili olarak toplum mühendisliğini reddeden bir düşünce geleneğidir. (ss. 67-68).

Öte yandan muhafazakarlığı devrim karşıtı olarak doğuşu nedeniyle ideoloji karşıtı bir tutum/bir tavır olarak kabul eden görüşler de söz konusudur (Öğün, 2006, s. 562). Çiğdem (1997, ss. 32-33) ise muhafazakarlığı, bir “düşünce üslubu” olarak ya da “her türlü doktrine ya da ideolojiye eklenen bir “tavır” ya da “ruh hali” olarak” tanımlamış, onu “tepkici” yönünden dolayı genellikle sağ-kanat ideolojilerin tamamlayıcı bir parçası olarak kabul etmiştir. Mannheim (1927, s. 24)’e göre de muhafazakarlık “bir düşünce üslubu, bir düşünüş stilidir”. Vural (2003, s. 88) ise tek bir muhafazakâr anlayış biçiminden bahsedilemeyeceğini ifade ederek muhafazakarlığı, “kendi içerisinde farklı oluşumları bünyesinde barındıran bir siyaset felsefesi” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımın muhafazakarlık için doğru bir tespit olduğu öne sürülebilir. Söz konusu tüm tanımlamalar, muhafazakarlığın ne denli farklı boyutlara sahip olduğunu göstermektedir. Muhafazakarlığın farklı formlarda ortaya çıkmasına

¹ Fransızca terim: Eski düzen, Fransız Devrimi öncesinde var olan mutlakiyetçi siyasal düzen.

neden olan diğer bir husus ise diğer siyasi ideolojilerle kolayca entegre olabilmesidir. Bu bağlamda muhafazakarlığı sadece bir görüş ya da tutum olarak değerlendirmekten ziyade onu hem bir görüş/fikir/düşünüş tarzı hem de bir tutum olarak kabul etmek daha kapsamlı bir yaklaşım olacaktır.

Siyasi muhafazakarlık ortaya çıkışı itibariyle, Fransız Devrimi’ne karşı geliştirdiği yaklaşımlar bakımından iki farklı biçime ayrılmıştır (Özipek, 2006a, s. 67). Bunlardan ilki Joseph de Maistre’nin öncülüğünde her türlü reform fikrini reddeden, otokratik Kıta Avrupası Muhafazakarlığıdır. Diğeri ise Edmund Burke’ün temsilcisi olduğu daha esnek, ılımlı ve değişim fikrine daha açık, “muhafaza etmek için değiştirmek” fikrinin var olduğu, Anglo-Amerikan Muhafazakarlığıdır (Türk, 2009, s. 122). Bu manada Kıta Avrupası Muhafazakarlık biçimi, otorite kavramını öne çıkaran bir yaklaşıma sahip olduğu için “otoriter muhafazakarlık” olarak da bilinirken, Anglo-Amerikan Muhafazakarlık daha ılımlı bir söyleme sahip olduğu ve liberal fikirlerden etkilendiği için “liberal muhafazakarlık” olarak da tanımlanmaktadır (Duman, 2017b, s. 22).

Otoriter muhafazakarlık, 19. yy. boyunca Kıta Avrupası’nda otokratik yönetimin katı ve hiyerarşik değerlerini muhafaza etmeye çalışmış, sosyalist, liberal ve milliyetçi akımlara karşı durmuştur. O dönemlerde otoriteryalizmin en somut karşılığını Rusya İmparatorluğu’nda görmek mümkündür. Çar I. Nicholas (1825-1855) Fransız Devrimi’nin “kardeşlik, eşitlik, özgürlük” değerlerine karşı “Ortodoksluk, otokrasi, milliyet” kavramlarını öne çıkaran bir söylem geliştirmiştir. Nicholas’ın takipçileri bu söylemlerden oldukça etkilenmiş, mutlak monarşiden yana bir tavır takınarak iktidarın parlamento ile paylaşılmasına ya da anayasayla sınırlandırılmasına karşı çıkmışlardır (Riasanovsky, 1969, s. 75). Öte yandan otoriter muhafazakarlığın Avrupa’da da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Almanya’da otoriter muhafazakarlık uzun süre varlığını kurumuştur (Heywood, 2010, s. 96). Almanya ve İtalya’da faşist hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan anlayış da otoriter muhafazakarlığın radikalleşmiş halidir. Otoriter muhafazakarlığın kalıntıları, 1970’lerde Portekiz ve İspanya’da diktatörlüklerin sona ermesi ile ortadan kalkmıştır (Heywood, 2010, s. 103).

Otoriter muhafazakarlık düşüncesinden farklı olarak, liberal muhafazakarlıkta değişim tamamen reddedilmemiştir. Burke, değişime karşı değildir, onun reddettiği kontrolsüz yapılan değişimdir. Tedrici değişimi savunmaktadır. Burke’e göre değişim temkinli ve kademeli olarak yapılmalı, toplumla uyum sağlamasına imkân verilmelidir. İşlevini yitiren kurumların ya da yapıların bir anda ortadan kaldırılmasına karşı çıkarak, bunların yavaş yavaş düzeltilmesini ve zamanın şartlarına uygun hale getirilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Hızlı değişimlerin

toplumda bir kriz meydana getireceğini, bu nedenle düzenin korunmasını ve devamının sağlanmasının öncelikli olduğunu dile getirmiştir (Burke, 2005, s. 22; Şahin, 2017, s. 902). Bu hususta muhafazakarlara göre, devrimi gerçekleştirenlerin en büyük yanılması, insanın mütevazı akıl kapasitesini kabul etmeyişi ve salt akıl ile her durumu aşabileceklerine dair olan sarsılmaz inançlarıdır (Özipek, 2006a, s. 69). Bu nedenle Burke, devrimi büyük bir yıkım olarak görmüş, devrime getirdiği eleştiriler ile muhafazakarlık ideolojisini şekillendirmiştir. Devrimi, insanlığın uzun yıllar biriktirmiş oldukları deneyimleri ve tecrübeleri yok ettiği, bu durumun doğal toplum düzenini bozduğu, halkın ve devletin fukaralaştığı, kanunların alaşağı edildiği, krallık anayasasının sivil ve askeri anarşistlerin eline geçtiği, düzen ve istikrar yerine karmaşa ve kaos getirdiği gerekçesiyle reddetmiştir (Burke, 2016, s. 66).

Liberal muhafazakarlığı, otoriter muhafazakarlık düşüncesinden farklı kılan bir diğer husus ise geleneksel toplum düzeni ve piyasa temelli bir ekonomi savunuculuğu yapmasıdır. Bu anlamda, liberal muhafazakarlık, ekonomide devlet müdahalesine eleştirel bakmış, piyasanın yasalarını doğal yasalar olarak kabul etmiştir (Duman, 2017b, ss. 25-26). Burke, liberal ekonomiler ile otorite ve ödev gibi değerlerin birleştirilmesini amaçlamıştır. Ayrıca Burke, ekonomi alanında her ne kadar liberalizmden etkilenmiş olsa da kamu düzenini sağlamak ve otoriteye saygıyı korumak için güçlü bir devlet kurumuna ihtiyaç olduğunu da ifade etmiştir. Sosyal düzenin sağlanması için liberal ekonomi modelini benimsemiştir. Ancak devletin varlığını zorunlu görmüştür (Burke, 1795, s. 31; Heywood, 2010, ss. 101-102). Bu kapsamda muhafazakarlıkta, insanların toplum halinde yaşayabilmelerinin bir aracı olarak devlete büyük bir saygı duyulmaktadır. Güçlü bir otorite olmadan istikrarlı bir toplumun var olamayacağı düşüncesi hakimdir. Devlet kanununun, politikanın ve ahlakın teminatı olarak görülmektedir (Barry, 1989, s. 103). Bu kapsamda klasik muhafazakarlıkta öne çıkan temel kavramları incelemek önemlidir. Heywood (2010, s. 84)'a göre bu kavramlar; “gelenek, beşeri eksiklik, organik toplum, hiyerarşi ve otorite ile mülkiyettir”. Bu çerçevede söz konusu kavramların muhafazakar ideolojideki karşılıklarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- **Gelenek:** Muhafazakar düşüncede gelenek savunuculuğu her daim yapılmıştır. Çünkü gelenek, geçmişin bilgeliğin birikimidir. Bilgelik ise büyük ölçüde, tecrübenin, geleneğin ve tarihin ürünüdür. Yıllara meydan okuyarak varlıklarını sürdürmüş olan gelenek, bu nedenle korunmalıdır (Heywood, 2010, s. 87). Muhafazakarlığın gelenek savunuculuğu yapmasının bir diğer nedeni ise geleneğin toplumsal birlik ve beraberliğin oluşumundaki etkisidir. Toplumsal aidiyet, aşinalık durumu ve güvenlik hissi uyandırarak toplumsal istikrarın ve

ortak bir kimliğin geliştirilmesinde rol oynayan gelenek, bu kapsamda muhafazakar anlayış için vazgeçilmez bir kavramdır (Erdoğan, 2006, s. 6).

- **Beşeri Eksiklik:** Muhafazakar anlayış, insan doğasına kötümser bakmakta ve insanı sınırlı bir varlık olarak görmektedir. Ona göre, insan sınırlı, güvenlik arayışında olan, bilinene, aşına olana, denenmiş ve sınanmış olana yanaşan bir varlıktır. Ayrıca insanı her daim ahlaki yozlaşma riskiyle tanımlayarak, insan rasyonalitesinin güvenilir olmadığını da vurgulamaktadır (Heywood, 2010, s. 89). Yine toplumsal ve siyasal sorunların çözümünde salt aklın sınırlı olacağı vurgusu muhafazakarlık düşüncesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle insanın sadece akılla toplumsal ya da siyasal bir dönüşüm başlatmasına, bir mühendislik görevi üstlenmesine karşı çıkmaktadır. Gelenek ve tecrübe kavramlarını öne çıkarmalarının altında yatan en büyük gerekçe budur (Erdoğan, 2006, s. 7). Ayrıca şunu da ifade etmek önemlidir; muhafazakarlık, akla değil, geleneğe karşı olan akla eleştirel bakmaktadır, onun reddettiği salt akıldır (Öztürk & Mollaer, 2006, s. 52). Çünkü insan mükemmel değildir. İçinde yaşadığı evreni ve toplumu salt akıl ile çözemez. İnsan akli aydınlanma savunucularının ifade ettiği gibi kurucu bir unsur değildir. Bu nedenle aydınlanmanın temel yaklaşımı olan rasyonalizme kuşku ile bakmaktadır. Tüm bu kabul edişlerle muhafazakar düşünce, siyasette akla değil rasyonalizme karşıdır (Özipek, 2006b, s. 6).
- **Organik Toplum:** Muhafazakarlığa göre, toplum doğal bir zorunluluktur. Birey, toplum olmadan var olamaz, toplum ise ancak gelenek, otorite ve ortak ahlaki değerler sayesinde varlığını koruyabilir (Heywood, 2010, ss. 91-92). Muhafazakar düşüncede, toplumsal grupların bilinçli olarak yapılan bir sözleşme ile doğduğu anlayışı reddedilmektedir (Erdoğan, 2006, s. 7). Toplum yapay bir oluşum yerine, yaşayan bir organizma olarak görülmektedir. Toplumun korunması için ailenin korunması gerekliliği vurgulanmaktadır. Gelenekler ve kültürel değerler toplumun bütünlüğünü sağlayan bir tutkal olarak kabul edilmektedir (Türk, 2009, s. 123). Bu hususta özellikle din öne çıkarılmaktadır. Muhafazakarlığa göre din, toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlayan, hukukun ve siyasi ahlakın çıkış noktası, istikrarlı ve düzenli bir toplum yapısının teminatıdır (Vural, 2003, ss. 122-123).
- **Hiyerarşi ve Otorite:** Muhafazakar anlayışta, toplumun doğası gereği hiyerarşik olduğu savunulmaktadır. Ona göre, mülkiyet, statü ve iktidar her daim eşitsiz bir dağılım göstermiştir. Organik bir toplum anlayışına hâkim olduğu için toplumsal hiyerarşinin varlığını da savunması şaşkıncı değildir. Bu kapsamda toplumu insan vücuduna benzetmektedir. Nasıl ki kalp, beyin, akciğer, mide gibi organlar farklı roller üstleniyorsa,

toplumda farklı statüden farklı sınıftan kişiler var olmalıdır ki düzenli işleyen bir toplumsal yapı oluşturulabilsin. Bu nedenle muhafazakarlığa göre, sosyal eşitlik bir hayaldir (Heywood, 2010, s. 93). Burke, insanların eşit haklara sahip olması gerektiğini ancak insanların eşit olmadığını vurgulamaktadır. İnsanları eşitlemeye çalışmanın doğal düzeni bozmak olduğunu ifade eden Burke, insanları eşitlemeye çalışmanın mümkün olmadığını, insanların farklı vasıflara sahip olduklarını ve bu vasıflardan bazılarının ilk sıralarda yer alması gerektiğini, bu durumun doğal bir durum olduğunu, aksini yapmaya çalışmanın doğal düzeni bozacağını ifade etmiştir (Burke, 2016, s. 79). Öte yandan muhafazakarlık, otorite kavramı üzerine bariz bir vurgu yapmaktadır. Muhafazakarlara göre, hükümetin görevi çatışma doğmasına müsaade etmemektir. Hükümetin tek bir amacı vardır o da kural koymaktır. Bu bağlamda devleti güvenliğin ve istikrarın tesis edicisi, sürdürücüsü olarak kabul etmektedir (Özipek, 2006b, s. 6).

- **Mülkiyet:** Mülkiyetin insana belirsizliklere karşı bir güvence sağladığını öne süren muhafazakar anlayışa göre mülkiyet edinilmelidir. Öyle ki mülkiyet sahibi olmak kişilere güven hissi vererek, başkalarının mülkiyetine saygı duyma hissiyatını da beraberinde getirmektedir (Türk, 2009, s. 123). Böylece muhafazakar anlayışta mülkiyet, sosyal düzen sağlayıcısı olarak işlev kazanmaktadır (Heywood, 2010, s. 94).

Tarihsel süreçte ekonomik ve siyasal hayatta yaşanan büyük değişimler ve dönüşümler sebebiyle Kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan Muhafazakarlık modeli içinde zamanla pek çok farklı muhafazakarlık anlayışı gelişmiş, klasik muhafazakar anlayıştan ve ilkelerinden kopan yeni akımlar türemiştir. Bu kapsamda ilk büyük kırılma paternalist muhafazakarlık ile gelmiştir. Paternalist muhafazakarlık, her ne kadar organizmacılık, hiyerarşi, görev gibi geleneksel muhafazakarlığın pek çok ilkesi ile hareket etse de devletin ekonomik ve sosyal alana müdahalesini öngören, kriz dönemlerinin çözücüsü olarak devlete yeni bir misyon yükleyen, düzenleyici ve denetleyici bir devlet modeli öne süren, bu yönüyle de klasik muhafazakarlıktan ayrılan bir tutum içine girmiştir (Duman, 2017b, s. 22). Ancak devlete ve topluma bakış açısıyla klasik muhafazakarlıktan büyük kopuşun asıl temsilcisi yeni sağ ve neomuhafazakarlıktır. Bu kapsamda bir sonraki bölümde yeni sağ ile neomuhafazakar anlayışın, fikir ve söylemleriyle klasik muhafazakarlıktan kopuşu ele alınmaktadır.

2. Klasik Muhafazakarlıktan Kopuş

Yeni sağın ortaya çıkışı, 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen refah devleti anlayışının iflas ettiği, devletin konumunun tekrar tartışıldığı yıllara denk düşmektedir. Elbette bu denk düşüş bir tesadüf değildir. Keynesyen ekonomi modelinin sorgulandığı, ekonomiye devlet müdahalesinin

tartışıldığı bir ortamda yeni sağ, neoliberal ve neomuhafazakar düşüncelerin ışığında yükselişe geçerek özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde etkili olmuştur (Heywood, 2010, s. 103). 1970’lerde pek çok ülkede sağ partilerin iktidara geçişiyle beraber muhafazakar düşünce yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır. 1979-90 yılları arasında İngiltere’deki Thatcher Hükümeti ile 1981-89 yılları arasında ABD’deki Reagan Yönetimi “yeni sağ” olarak ifade edilen muhafazakarlığın daha radikal ve ideolojik biçimini benimseyen bir anlayış ile iktidarlarını sürdürmüşlerdir. 1980’lerde ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher yönetimlerinin ortaya koyduğu politikalar klasik muhafazakarlıktan kopuşun simgeleri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bu dönemde, antikomünist bir söylem yerine, milliyetçi bir söylem geliştirilmiş, çok kültürlülük ve çok dinli toplum yapısını eleştiren bir anlayış gelişmeye başlamıştır (Vural, 2003, s. 93). Söz konusu yıllarda Türkiye’de ise Süleyman Demirel önderliğinde, toplumsal ve siyasal düzeyde muhafazakar-modernist bir çizgi ile ekonomik alanda ise liberal-muhafazakar bir tutum ile politikalar geliştirilmiştir. Sonrasında Turgut Özal yönetimiyle de milliyetçi-muhafazakarlığa yeni sağ eklenmiş; “çağa uygun, ört ve adetleri koruyan, ehil bir Müslüman-Türk halkı” (Öğün, 2006, s. 644) inşa etme amacı güdülmüştür. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere tek bir muhafazakarlık sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Öyle ki de Batı’daki konservatizm olarak ifade edilen düşünüş/fikir ya da tutum, Türkiye’deki muhafazakarlıkla eş değer değildir. Genç & Çoşkun (2005) yaptıkları çalışmada, Batı dünyasındaki muhafazakarlık ile Türkiye’dekini karşılaştırmışlar ve şöyle bir sonuç bulmuşlardır:

Batı’daki konservatizm, gelenek, düzen ve otorite değerlerine vurgu yapan ve toplumu atomize bireylerden çok birbirine organik bağlar ile bağlanmış bir bütün olarak gören ve iktisadi anlamda yeniliklere kapalı bir ideoloji iken; Türkiye’de muhafazakarlık, dinsel, iktisadi ve sosyal faaliyetleri de referans kaynağı olarak alan bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. (s.30).

Muhafazakarlık bir ideoloji olarak; “tarihseldir, maddidir, hiyerarşiktir, dindardır, modernleşmeye karşıdır ve şüphecidir, doğasında savunmada olmak vardır, saldırının en iyi savunma biçimi olduğuna dair bir inanç taşımaktadır” (Tuzcu, 2010, s. 477). Ancak tüm bu özellikler klasik muhafazakar ideolojide daha ılımlı iken yeni sağ ile birlikte daha sert ve radikal bir hal almıştır. Öyle ki dini fundamentalizm yeni sağın en önemli farklılıklarından biridir. Muhafazakarlığın bu katı ve dogma yüzü, liberal söylemin “eşitlikçi, sempatik, bireysel hak ve özgürlükleri” esas alan değerlerinden sıyrılarak, post-vahşi bir devlet mekanizmasına, ayrımcı, hoşgörüsüz ve ırkçı bir siyasal konjonktürün oluşmasına neden olmuştur (Tuzcu, 2010, s. 78). Bu bağlamda ilk kez 1975’te Kevin Philips tarafından “sosyal muhafazakar” niteliğini vurgulamak için kullanılan yeni sağ kavramının temel argümanlarını ise şu şekilde ifade etmek

mümkündür; yeni sağ dini değerlere ve aileye önem vermesi ile dikkat çekmektedir. Böylece dinin tüm alanlara müdahale etmesi üzerinden din amaçlara ulaşma noktasında bir araç haline getirilebilmektedir. Okullarda ve kamu kurumlarında dua hakkı, din eğitime verilen önem, dini gösteri ve tören yapma hakkı gibi pek çok konuyu tartışmakla birlikte, kürtajın ve pornografinin yasaklanmasını da talep etmektedir. Aynı zamanda vergi indirimini savunmakta, suç oranlarının azaltılması için daha köklü tedbirlerinin alınması gerekliliğini ifade etmektedir. Öte yandan bireysel gelişime, devletin sınırlanması gerekliliğine ve özgür teşebbüse vurgu yapmaktadır. Ayrıca dini öğreti önemli bir referans kaynağıdır, din vurgusu sürmektedir. Hükümetin dini sosyal öğretileri referans alarak ahlaki değerleri desteklemesi gerekliliğini ifade etmektedir (Vural, 2003, ss. 91-92). Devletin dini öğretiler üzerinden toplumsal düzeni tesis etmesi ve istikrarı sürdürmesi tıpkı klasik muhafazakar anlayışta olduğu gibi yeni sağda da vardır. Yine devlet yeni sağda da düzenin, ahlakın ve istikrarın sağlayıcısı olarak görülmektedir. Her iki yaklaşımın benzerlik gösterdiği diğer bir durum ise siyasette “otoriterleşmenin”, ekonomide “liberalleşmenin” benimsenmesidir. Devlet sosyal hayatın düzenleyici rolündedir ancak ekonomik hayata müdahale etmesi eleştirilmektedir (Özipek, 2005, s. 153). Bu kapsamda yeni sağın iki söylem üzerinden yükseldiğini söylemek mümkündür: serbest ekonomi ve güçlü devlet. Bu bakımdan yeni sağ, neoliberalizm ile neomuhafazakarlığın bir sentezidir (Türk, 2009, s. 124).

Neoliberalizm, Friedrich Hayek, Milton Friedman, Robert Nozick gibi düşünürler tarafından klasik liberalizmin güncellenmiş hali olarak kabul edilmektedir. Neoliberalizmin temel öğeleri, birey ve pazardır. Devletin toplumsal ve ekonomik hayata müdahalesinin kaldırılmasını savunmaktadır. Neoliberallere göre, devlet müdahalesi olmadan serbestçe işleyen bir pazar beraberinde verimlilik, büyüme ve etkinlik getirecektir. Ayrıca devlet müdahalesi olmayan bir toplumda birey daha özgür olacaktır (Türk, 2009, ss. 124-125). Tüm bu fikir ve söylemlerle neoliberalizm, yeni sağın ekonomi ve siyaset ilişkisini oluşturmaktadır. Yeni sağın toplum ve siyaset ilişkisini ise neomuhafazakar anlayış belirlemektedir. Neomuhafazakarlığın gelişimini ise 1970’li yıllarla başlatmak mümkündür. 1970’lerle birlikte ABD’de muhafazakarlık, liberalizmin de etkisiyle gelenekçi boyutundan ayrılarak, yeni sağın bir parçası olan neomuhafazakarlığa doğru evrilmiştir (Vural, 2003, s. 90). Bu yıllarda liberaller ile muhafazakarları yakınlaştıran, toplumsal düzenin istikrarını savunma söylemi ile yola çıkan ve çoğunlukla demokrat parti solunda yer bulan neomuhafazakar anlayış, refah devlet anlayışına getirdiği eleştiriler, sosyal harcamalara karşı çıkışı ve ABD militarizmine yaptığı vurgu ile güç kazanmaya başlamıştır (Mulholland, 2012, s. 278).

Aronowitz (2007, s. 69)’e göre; “neomuhafazakarlık bir tür sağcı jakobenizm hatta Bolşevizm’dir”. Bu kapsamda siyasal bir akım olarak neomuhafazakarlık, milliyetçi söylemlerle hareket eden, çoğulculuğu reddeden ve “ötekileştirme” eğilimi yüksek radikal bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu anlayış, neomuhafazakarlığı, muhafazakarlık ideolojisinin radikalleşmiş hali olarak görmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasına ise kaynaklık eden neomuhafazakarlığın Amerikan öğretisiyle alakalı bir anlayış olarak gelişmesidir. Söz konusu yaklaşımın önemli bir temsilcisi olan Kristol (2011, s.190)’a göre “neomuhafazakarlık, Amerikan menşelidir”. Erdoğan (2004, s. 8)’a göre de “Amerika statükosunun ideolojileştirilmesidir”. Bu çerçevede neomuhafazakarlığın, Amerikan doktriniyle ilgili olduğunu ve geleneksel muhafazakar değerlerden büyük ölçüde koparak geliştiğini söylemek mümkündür.

Neomuhafazakarlığın ABD’de ortaya çıkmasına kaynaklık eden pek çok güç vardır. Bunlardan ilk itici güç, komünizm karşıtlığı ve Sovyetlere karşı zafer kazanma isteğidir. Bu isteği gerçekleştirme adına, neomuhafazakarlık Soğuk Savaş döneminde liberalizm ile birleşerek komünizm tehdidine karşı demokrasinin ve demokratik değerlerin savunucusu olmuştur (Özipek, 2010, s. 107). Yine 11 Eylül Saldırılarıyla bir bakıma neomuhafazakarlığın gelişimi için bir “fırsat penceresi” açılmıştır (Dusanic & Peney, 2009, ss. 91-92). 11 Eylül’den sonra ABD, “haydut devletlere” demokrasi, insan hakları ve özgürlük götürme söylemleriyle yeni bir dünya düzeni kurma amacına bürünmüştür (Mulholland, 2012, ss. 280-281). Öyle ki saldırılardan sonra, “Pax Americana” düşüncesi ile hareket eden neomuhafazakarların Amerikan siyasetinde görünürlükleri artmış, Amerika’nın her alanda yayılması gerektiğini ifade eden söylemler sıklıkla vurgulanmaya başlanmıştır (İşci, 2019, s. 64). Zayıflık olarak algıladıkları uzlaşmadan, dış politikada liberal bir yaklaşımla hareket edilmesinden, diplomasiye bel bağlanılmasından nefret etmişlerdir. Bu nedenle diplomasi ya da yatıştırma yerine aktif ve saldırgan bir direnişin uygun olduğunu iddia etmişlerdir (Davidson, 2007, s. 249).

Neomuhafazakarlığın ilk temsilcileri Irving Kristol, Daniel Bell ve Norman Podhoretz’dir. Dusanic ve Peney (2009, s. 91)’e göre; neomuhafazakarlar, dünyadaki en entelektüel gruptur. Nitekim sosyalistlerden liberallere büyük bir entelektüel gruba hitap etmeyi başarmışlardır (Aronowitz, 2007, s. 58). Bu kapsamda neomuhafazakarlığı, bir kitle hareketi olmaktan ziyade, siyasiler tarafından geliştirilen bir yaklaşım olarak kabul etmek mümkündür (Habermas, 1989, s. 22). Vaisse (2010, s. 4)’e göre neomuhafazakarlığın hiçbir ekonomik ya da dini temeli yoktur. Hiçbir zaman bir lidere sahip olmamış, bir siyasi parti şeklinde de kurumsallaşmamıştır. Ona

göre neomuhafazakarlık bir düşünce ekolünden, bir entelektüel bakıştan başka bir şey değildir. Benzer bir görüşte olan Murray (2005, s. 13) da tüm neomuhafazakarlar için geçerli bir manifestosunun olmadığını öne sürerek neomuhafazakarlığı, birçok düşünceyi içine alan bir düşünce türü olarak açıklamıştır. Bu nedenle neomuhafazakarlığa dair bir tanım yapmanın, neomuhafazakarlığın başlangıcını ve sonunu ifade etmenin anlamsız olduğunu dile getirmiştir. Ryan (2010, s. 52) ise neomuhafazakarlığın, özerk, serbestçe dolaşan bir kabile ya da birbirine bağlı bireylerden oluşan toplumsal bir hareketten ziyade, Washington D.C. merkezli, elit bir grubun önderliğinde ortaya çıktığını öne sürmüştür. Bu manada, “Neomuhafazakarlar kimdir?” sorusuna “liberal ancak sağa kayan kimse” cevabı verilmiş, neomuhafazakarlar liberaller olarak görülmüştür (Ehrman, 1995, ss. 45-46).

Bora (1997, s. 15)’ya göre neomuhafazakarlık, liberalizmle muhafazakarlığı güçlü bir şekilde lehimlemektedir. Bu yönüyle klasik muhafazakarlıkla benzerlik gösterse de neomuhafazakarlık, klasik muhafazakarlığa göre daha pragmatik bir bakışa sahiptir. Bu nedenle “eski” olarak ifade edilen klasik muhafazakarlıktan kopmaktadır (Barry, 1989, s. 114). Neomuhafazakarlığı, klasik muhafazakar düşünceden ayıran bir diğer en önemli farkı ise “dünyayı ilkelere göre değiştirme arzusu ve uzlaşma doktrini yerine mutlak hakikat doktrinini kullanmayı önermesidir” (Aronowitz, 2007, s. 69). Öyle ki neomuhafazakar düşünce katı ve sert bir görünüme sahiptir. Çoğulculuğu reddetmektedir. Toplumsal düzeninin sağlanmasını ve toplumun güçlendirilmesini, otoritesinin onarılmasına ve sosyal disiplinin öne çıkarılmasına bağlamıştır. Bu kapsamda bir nevi otoriterleşme eğilimi barındırmaktadır (Heywood, 2010, s. 108). Otoriteyi yeniden tesis etmeyi amaçlayan neomuhafazakarlara göre otorite, toplumsal düzeni ve disiplini sağlayacak bir araçtır (Türk, 2009, s. 125). Ancak devletin her alanda varlık göstermesine de karşıdırlar, sınırlı ve minimal bir devlet anlayışında ısrar etmektedirler. Onlara göre, “devlet ve toplum arasındaki sınırların aşırı şekilde aşılması çoğunluk despotizmine, sıradanlaşmaya, tekdüzeliğe, insan doğasına ters bir eşitlik ve özgürlük anlayışına, sınıf çatışmalarının artmasına, siyasal istikrarsızlığa ve ekonomik verimsizliğe” (Duman, 2017a, s. 29) neden olmaktadır. Bu nedenle refah devletini eleştirmektedirler.

Vaisse, neomuhafazakarlığın gelişim sürecini üç dönemde incelemiştir. İlk dönemi, 1960’larla başlatmıştır. Bu dönemde, Amerikan liberalizmine bir tepki olarak sol içinde yükselen, ekonominin ve toplumun düzene, istikrara kavuşması için devlet müdahalesini savunan, sosyal yardımların ve sendikalaşmanın teşvik edildiği, yoksullukla mücadele eden bir anlayış hakimdir. Dış politikadan ziyade iç politika öncelikli bir yaklaşım mevcuttur (Vaisse, 2010, s. 6). Önceliğin iç politikalarından dış politikalara kaymaya başlaması ile neomuhafazakarlığın

ikinci dönemine girilmiştir. Bu dönemde neomuhafazakarlar, kendilerini Sovyet ve komünizm tehdidine karşı demokrasiyi ve özgürlükleri savunan kişiler olarak görmüşlerdir. Öyle ki bu dönemde Sovyetlerin destek verdiği Arap ülkelerini ABD’ye bir tehdit olarak görmüşler, İsrail’e karşı açıktan bir destek sürecine başlamışlardır (Vaisse, 2010, s. 10). Neomuhafazakarlığın üçüncü dönemini ise 1995’te başlatıp bugüne kadar getirmek mümkündür. Onu diğer iki dönemden ayıran önemli bir özelliği açıkça sağda yer alan bir tutum içine girmesidir (Vaisse, 2010, s. 11). Yeni nesil neomuhafazakarlık olarak da adlandırılan bu dönemde, neomuhafazakarların büyük çoğunluğu George H. W. Bush yönetiminde istihdam edilerek, Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle dış politikada etkili olmuşlardır (Ryan, 2010, s. 19). Kristol, Kagan gibi yeni nesil neomuhafazakarlar, “askeri üstünlük ve ahlaki güvene dayanan bir dış politika” konusunda ısrarcı olmuşlar, uzlaşma ya da Amerika’nın azalan gücü olarak kabul edilecek “ılımlı fikir birliğine” karşı çıkmışlardır (Ryan, 2010, s. 78). Amerika’nın kalan tek süper güç olarak konumunu güçlendirmesi gerektiğini savunmuşlar, mütevazı bir dış politika seyrinden ziyade elde edilen üstünlükten faydalanılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Ryan, 2010, s. 12). Onlara göre BM gibi çok uluslu örgütler ahlaki değerlerden yoksun, demokratik meşruiyete sahip değildir. Yeni dünya düzenini kurabilecek, ülkelere demokrasi ve özgürlük getirebilecek tek ülkenin ABD olduğunu ileri sürerek, dış politikada yayılcı ve görünür olmayı tercih etmişlerdir (Vaisse, 2010, s. 12). Böylece neomuhafazakarlar, ABD’nin dış politika tavrını belirleyen önemli bir aktör haline gelmişlerdir (Ryan, 2010, s. 13).

Neomuhafazakarlık her ne kadar ABD’nin dış politika tavrını belirlemiş olsa da iç politikalar üzerinde de önemli bir etki meydana getirmiştir. Yaklaşımın önemli bir temsilcisi olan Kristol’a (2011, s. 181) göre muhafazakar olmak; “bilineni, bilinmeyene, denenmiş olanı, denenmemiş olana, gerçeği gizeme, gerçek olanı olası olana, sınırlı olanı sınırsıza, yakını uzağa tercih etmektir”. Bu nedenle radikal ve aşırı olarak kabul ettiği her türlü fikri ve yaşam tarzını reddeden bir anlayış geliştirmiştir. Kristol ve Bell gibi eski solcuların önderliğinde neomuhafazakarlar, Siyah (Black) güç hareketinin yükselişini, feminist hareketlerin gelişimini, eşcinsellerin görünür hale gelmesini, etik değerlerin aşınmasını eleştirmişlerdir (Aronowitz, 2007, s. 58). Bu durumda neomuhafazakarlar, sekülerleşen toplumsal hayatta ortak dini ve toplumsal değerleri yeniden tesis etme, yeni bir dünya düzeni kurma çabası içine girmişlerdir (Özsel, 2010, ss. 434-435). Tıpkı klasik muhafazakarlarda olduğu gibi aile, din, gelenek vb. geleneksel değerleri ve kurumları öne çıkararak, aniden ve radikal bir şekilde gerçekleştirilmek istenen değişim yerine kademeli ve organik bir değişimden yana olan bir söylem geliştirmişlerdir (Kristol, 2011, s. 149). Ancak onları klasik muhafazakarlardan ayıran, “karşı-

öteki kültür” olarak kabul ettikleri kişi ya da gruplara yönelik sert ve radikal tutumlarıdır. Bu bağlamda neomuhafazakarların ulusal kimlik olarak çerçeveledikleri değerleri korumak adına iç ve dış tehdit unsurları olarak kabul ettikleri kişi ve gruplara yönelik ötekileştirici tutumları bir sonraki bölümde incelenmektedir.

3. Bir “Ötekileştirme” Aracı Olarak Neomuhafazakarlık

Neomuhafazakarlık, muhafazakarlık düşüncesini kemiren, onun temel değerlerini ve ilkelerini hızla çözümleyen bir yapıya sahiptir. Öyle ki klasik muhafazakarlık, insan aklını sınırlı bulmuş ancak kolektif akla yani geleneklere önem vermiştir. Ona göre, birey ahmak olsa da insan türü akıllı bir varlıktır. Önyargılar, teamüller ve varsayımlar insan aklının bir aracı olarak insanoğlunu kendi ihtiraslarından ve arzularından korumaktadır. Bu kapsamda klasik muhafazakar düşünce içinde önyargı önemli bir kavramdır ve desteklenmektedir. Ancak bu dönemde önyargı, “ötekileştirici”, bağınaz bir tutum ile ele alınmamış aksine insan aklı ile ulaşılamayan sonuçlara ulaşılmasında bir araç olma görevi üstlenmiştir. İçgüdüsel bir saik olarak ele alınan önyargı, sınırlı bir varlık olan insan için oldukça önemlidir (Kirk, 2019, s. 67). Klasik muhafazakarlık için önyargı, mantığın geri planda bırakılmadan, sorunların çözümünü sağlayıcı, yarı sezgisel bir bilgi aracı konumundadır (Kirk, 2019, s. 70). Oysaki bu durum neomuhafazakar anlayış ile değişmeye başlamıştır. Öyle ki kendinden olmayanı “ötekileştiren” bir söylem geliştirmek için önyargılar güçlü araçlardır. Tajfel (1981, s. 131)’e göre, önyargı, özellikle ırk bakımından farklı olan gruplar arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde etkilidir.

Neomuhafazakarlığın bir “ötekileştirme” aracı haline gelmesinin nedenini ise şu şekilde açıklamak mümkündür; neomuhafazakarlıkta din ve toplum kavramlarının geri plana itilmesi, sekülerleşmenin gelişimi ile dinin birleştirici unsurunun milliyetçilik akımı üzerinden tesis edilmeye başlanması ve dinin siyasi aktörler tarafından araçsallaştırılması üzerine neomuhafazakarlık “ötekileştirici” bir tutum geliştirmiştir. Klasik muhafazakarlıkta din toplumları birleştiren bir tutkal vazifesi görürken, neomuhafazakarlıkta sekülerleşmenin de gelişimiyle toplumları birleştiren tutkal olma görevini milliyetçilik üstlenmiştir. Ancak milliyetçi söylemlerin ulusal kimlik üzerine yaptığı vurgu, toplumları birleştirmekten ziyade ayırttırmaya neden olmuş, “biz ve öteki” ayrımını derinleştirmiştir. Oysaki klasik muhafazakar düşünce de milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Fakat ulusal kimlik üzerinden gelişen bu damar o dönemlerde muhafazakar akıl tarafından yumuşatılmıştır (Özipek, 2005, ss. 152-153). Bora, muhafazakarlık ile milliyetçiliğin etkileşimini 19.yy.’a kadar götürmektedir (Bora, 1997, s. 11). Ancak bu dönemde, toplumdaki güçlü din algısı, milliyetçiliğin üzerindedir. Öte yandan neomuhafazakarlıkla birlikte toplumdaki sekülerleşmenin de etkisiyle dinin bu gücünün

zayıflayarak araçsallaştırıldığı, milliyetçiliğin öne çıkarıldığı görülmektedir. ABD’de siyahi George Floyd’un polis şiddeti yüzünden öldürülmesinin ardından başlayan protestolarda, eski ABD Başkanı Donald Trump’ın St. Johns Kilisesi’ne giderek İncil’le poz vermesi (Independent Türkçe, 2020), eski Brezilya başkanı aşırı sağcı Bolsonaro'nun kürtaj hakkı, eşcinseller ve siyah Brezilyalılar hakkındaki ırkçı ve faşist tutumlarını dini referanslar vererek “meşrulaştırma” çabaları (BBC News Türkçe, 2018) siyasi aktörlerin dini nasıl da bir araç haline getirdiklerinin çarpıcı örnekleridir. Muhafazakarlık için vazgeçilmez bir öge olan din, neomuhafazakarlıkta modern bir müdahaleye tabi tutularak, yeniden yorumlanmakta ve biçimlendirilmektedir (Bora, 1997, s. 9). Bu durum ise dinin araçsallaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Neomuhafazakarlar daha saldırgan ve daha militarist bir anlayış geliştirmişlerdir (Mulholland, 2012, s. 278). Klasik muhafazakarlıkta farklı kültürlere saygı duyulan bir anlayış hakimken seküler, milliyetçi anlayışıyla hareket eden neomuhafazakarlıkta kültürel farklılıkları reddediş, “ötekileştirici” bir anlayış hakimdir. Öyle ki ulusal kültürden farklı olanın “bozguncu”, “tehdit unsuru” olarak kabul edildiği ve bu nedenle de dışlandığı bir tutum gelişmiştir. Siyasiler tarafından geliştirilen baskıcı, otoriter bir politik anlayışın ürünü olarak bu tutum ve söylem politika yapım süreci üzerinde de etkili olmuştur. Sağ temelli politikalar altında ezilen göçmenler, neomuhafazakar düşüncenin ırkçı, milliyetçi, “ötekileştirici” ve ayrımcı söylemlerine maruz kalmaktadırlar. Neomuhafazakarlar, çok kültürlü ve çok dinli toplumsal yapıdan endişe duymaktadırlar. Onlara göre, bu tarz toplumlar yüksek oranda bir çatışma ve istikrarsızlık riski barındırmaktadır (Türk, 2009, s. 125). Bu risk ise muhafazakarlığın daha ilk dönemlerinden beri savunduğu gelenek, düzen, istikrar, disiplin gibi kavramları tehlikeye atmaktadır. Neomuhafazakarların ulusal kimlik adına kendinden kabul etmedikleri kişi, grup ya da fikirleri ötekileştiren, dışlayan, yok sayan tutumlarını ve bu kapsamda klasik muhafazakarlıktan kopuşlarını Özipek (2010) şu şekilde özetlemiştir:

20. yy. boyunca faşizme ve komünizme karşı liberalizmle birlikte demokrasi mücadelesi veren, aşırılıkları tırpanlayan ve toplumları sonu belirsiz siyasi projelerden koruyarak özgürlüğe hizmet eden bir muhafazakarlık düşüncesi varken, aynı yüzyılın son çeyreğinde “neomuhafazakarlık versiyonuyla klasik tevazusunu terk eden, çok kültürlülüğü bir tehdit olarak gören etno-sentrik bir muhafazakarlık meydana gelmiştir. (ss.107-108).

Klasik muhafazakarlıktan ayrılarak daha dar, ırkçı ve faşist düşüncelere dâhi kayabilen katı ve tutucu milliyetçi bir bakış açısı ile hareket eden neomuhafazakarlık, yeni fikirleri ile hem klasik muhafazakarlıkla hem de liberalizmle çatışmaktadır. Bu kapsamda neomuhafazakarlığın öne çıkan kavramları; güçlü hükümet (devletin kişi ve kurumlar aracılığıyla kendi çıkarlarına tam olarak hizmet etmesi), disiplinli toplum, itaat, hiyerarşi, toplumsal otorite ve ulusal kimliktir

(Baltacı, 2004, s. 364). Ayrıca aile değerlerinin öncelendiği, serbest ve bohem bir yaşam şekli yerine, düzenin ve istikrarın öne çıkarıldığı bir hayat tarzı vurgulanarak, söylemlerde sık sık aile, din, toplumsal yaşam gibi kavramlar kullanılmaktadır (Özipek, 2005, ss. 144-145). Tüm bu kavramlara ve geleneksel yaşam tarzına uymayan her türlü kişi, grup ve fikir ise “ötekileşmeye” mahkumdur. Bu çerçevede neomuhafazakarlar tarafından “ötekileştirilen” iki grup vardır: ilk grup ulusal kimliğe tehdit olarak algılanan gelişmemiş ülkelerden gelen, farklı etnik veya dinsel kimliklere sahip göçmenlerdir. İkinci grup ise doğal toplum düzenini bozacağını iddia ettikleri yaşam tarzları ve radikal fikirlerdir (eşcinseller, feminizm hareketi, madde bağımlılığı, kürtaj hakkı gibi). Böylece neomuhafazakarlık anlayışı, yabancılara, göçmenlere, kültürel farklılıklara, ana akım yaşam tarzı dışında hayat sürdürenlere yönelik bir “ötekileştirme” düşüncesin ve /tutumunu beraberinde getirmektedir (Özipek, 2010, s. 108).

Neomuhafazakarlar, kültürel çeşitlilik konusunda liberal bir tutum göstermekten son derece uzaktır. Çok kültürlülüğü, ulusal kültür için bir tehdit unsuru olarak kabul etmekte ve bunu Batı değerlerine bir saldırı olarak tanımlamaktadırlar. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinden gelen göçmenleri kendi kültürel ve ekonomik hayatları için bir tehlike olarak görmektedirler (Özipek, 2005, ss. 157-158). Bu nedenle Batı dışından gelen göçmenleri, huzuru bozdukları, ulusal güvenliği tehdit ettikleri gerekçesiyle kendi kimliklerini muhafaza etmek ve korumak amacıyla “ötekileştirmektedirler.” Bu söylem özellikle sağ partiler tarafından sıklıkla kullanılmakta, siyasal bir rant malzemesi haline getirilmektedir. Seçmenin duyguları ile oynayan ve onları manipüle etmeyi başaran siyasiler, etnik ya da dini bakımdan farklılık gösteren gruplar arasında çatışmayı da alevlendirmektedir. Öyle ki bu ayrıştırıcı ve “ötekileştirici” söylemler tabanda ciddi bir karşılık bulmaktadır (Tuzcu, 2010, ss. 481-482). Neomuhafazakarlara göre, ulusal kimliğin korunması önemlidir. Aksi durumda düzenden ve istikrardan bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, içeriden ve dışarıdan gelecek her türlü tehdiye karşı ulusal kimliği güçlendirmeyi önceliklemektedirler. Amaç ortak bir ulusal değer, kültür ve yurttaşlık bilinci oluşturmaktır. Bu kapsamda ulusa içeriden gelecek en büyük tehdit çok kültürlülük olarak kabul edilmektedir. Onlara göre, kültürel farklılaşma hem ulusal kimlik bilincini zedelemekte hem de etnik ve dini gruplar arasında çatışmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla neomuhafazakarlar göç ile ilgili sıkı bir tutum içindedirler, “ev sahiplerini” koruyan politikalara sarılmaları bu nedenledir. Ayrıca ulusal kimliğin korunması adına ayrıcalıklı bir konum da talep edebilmektedirler (Heywood, 2010, s. 110). Yine neomuhafazakarlar, bireye kendi seçimlerini özgürce yapma şansı tanıyan özgürlükçü akımlara şüphe ile yaklaşmaktadırlar (Türk, 2009, s. 125). Bireyin birdenbire “özgürleşmesine” neden olacak her duruma karşı çıkmaktadırlar. Bu

kapsamda klasik muhafazakarlık ile paralel bir anlayışta hareket ederek her türlü radikal ve ani değişime karşı çıkmaktadırlar. Çünkü onlara göre, ani ve radikal değişimler toplum düzenini, ahlaki değerler ile ilkeleri bozmaktadır. Değerlerin bozulmasına şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Özellikle geçmişte belli bir noktada başlamış, kendisinden önce ve sonraki tüm değer yargıları reddeden, sonsuza kadar geçerli olmayı vaat eden değerler onlar için son derece önemli ve kutsaldır. Onlara göre, bu değerler zamanla ve deneyimler sonucunda oluşmuş, böylece birikmiş bilgeliğin bir temsilcisidir. Bu nedenle değerlere büyük bir saygı atfederler (Kristol, 2011, s. 149). Neomuhafazakarların eşcinsellik, feminizm hareketi, kürtaj hakkı, alkol/madde bağımlılığı gibi “radikal” fikir ve anlayışlara karşı çıkmalarının altında da bu düşünce yer almaktadır. Öyle ki kürtaj hakkından eşcinselliğe, uyuşturucu kullanımından, ötenazi hakkına kadar diğer alternatif yaşam türleri konusunda radikal, tutucu ve “ötekileştirici” bir bakışa sahiptirler. İnsanı sınırlı bir varlık olarak kabul eden neomuhafazakarlar tüm bu tartışmalı konuları radikal toplumsal değişimler olarak kabul etmektedirler. Bu kabulleniş, karşı çıkışı da beraberinde getirmektedir.

Neomuhafazakar düşüncede insan yetkin olmayan, sınırlı bir varlıktır (tıpkı klasik muhafazakarlıkta olduğu gibi). Bu nedenle kendi bedeni üzerinde sınırsız bir yetkiye de sahip değildir. Özellikle kürtaj ve ötenazi hakkına karşı çıkmaları da telafisi mümkün olmayan bir değişim meydana getirebilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre, kürtaj bir hak değil, caniliktir, ailevi değerlere yönelik gerçekleştirilen bir saldırıdır ve ayrıca günahdır. Can alma yetkisinin sadece Tanrı’ya ait olduğuna inanırlar. Bu nedenle neomuhafazakarlar için telafisi mümkün olmayan, radikal değişimlere neden olacak, toplumsal değerleri bozacak, düzeni ve istikrarı yok edecek her durum “kötü”dür. Bu düşüncüyü hem klasik muhafazakarlarda hem de neomuhafazakarlarda görmek mümkündür. Ancak 20. yy.’ın son çeyreği ile yükselişe geçen, sekülerleşmeye paralel olarak dinden uzaklaşan ve büyük ölçüde kapitalizm ve milliyetçilikle harmanlanarak yeni bir boyut kazanan neomuhafazakarlık, bu alanlarda daha sert ve katı bir tutuma sahiptir (Özipek, 2005, ss. 150-152). Neomuhafazakarlar bu sert ve katı tutumu güvenlik söylemi ile perdelemeye çalışmaktadır. Öyle ki neomuhafazakar söylem, güvenlik kavramını sıklıkla vurgulamaktadır. Güçlü otoriteyi kurmak ve devamlılığını sağlamak için düzeni ve istikrarı bozucu her türlü unsurun kabul edilemez olduğunu savunmaktadır. Ancak güvenliğe dair yapılan bu kuvvetli vurgu hukuk devletinin aşılmasına, devlet-sivil toplum arasındaki ayrımın muğlaklaşmasına neden olarak farklı şiddet ve baskı mekanizmalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim güvenlik ve istikrarın sağlanması adına pek çok önlemin alınması baskıcı ve hoşgörüsüz rejimleri ortaya çıkararak,

temel hak ve özgürlüklere aykırı politikaların oluşmasına neden olabilmektedir (İşci, 2019, s. 60). Ayrıca tüm bu “ötekileştirme” çalışmaları başka bir güvenlik sorununa daha neden olmaktadır. “Ötekileşen” ve toplumdaki dışlanan kişi ya da gruplarda tahkir ve nefret duygusu meydana gelmektedir. Sosyal damgalanmaya (stigmalar) maruz kalan kişi ya da gruplar içinde yaşadıkları topluma karşı gücenme, hınç ve içerleme gibi pek çok olumsuz duygu beslemeye başlayabilmektedir. Bu durum ise toplumsal krizlere neden olabilmektedir (Özler, 2018, s. 92). Böylece “ötekileştirme”, beraberinde karşı bir “ötekileştirmeyi” meydana getirmektedir. Bu durum ise düzen ve istikrar vurgusu yapan neomuhafazakarların aslında hiç istemeyecekleri toplumsal kaosa ve istikrarsızlığa neden olacaktır.

SONUÇ

Fransız Devrimi’ne ve beraberinde gelen siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüme bir tepki olarak doğan muhafazakarlık, ortaya çıkışından bu yana farklı coğrafyalarda farklı formlar kazanmıştır. Bu nedenle tek bir muhafazakarlık modelinden ya da tanımından bahsetmek mümkün değildir. Genel manada muhafazakarlık, insanı sınırlı bir varlık olarak kabul etmektir. Bu nedenle salt akla dayanan rasyonalist anlayışı reddetmektedir. Ani ve radikal bir şekilde gelişen her türlü değişim ve dönüşümden ziyade ılımlı ve tedrici bir değişimden yanadır. Bireyden ziyade toplumu önceleyen bir anlayış söz konusudur. Sınırlı olarak kabul edilen insan ancak toplum içinde kendini var edebilir düşüncesi hakimdir. Geleneğe, tarihe, aileye ve dine sıklıkla vurgu yapması da bu nedenledir. Ayrıca devlet zorunlu bir varlık olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar ekonomik alanda devletin sınırlandırılması düşüncesini savunsa da devletin toplumsal ve siyasal alan için önemini vurgulamaktadır. Nitekim otorite kavramı muhafazakarlık düşüncesinde öne çıkmaktadır.

Muhafazakarlık ortaya çıkışından bugüne, tarihsel süreçte yaşanan önemli toplumsal, ekonomik ve siyasal olaylar neticesinde pek çok forma ayrılmış, klasik muhafazakar düşünce içinde önemli kırılmalar yaşanmıştır. Bu kırılma noktalarından biri yeni sağ düşüncesi ile meydana gelmiştir. Yeni sağın ortaya çıkışı 2. Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen refah devleti anlayışının iflas ettiği döneme denk gelmektedir. Devletin konumunun ne olması gerektiğine dair tartışmaların başladığı, Keynesyen ekonomi modelinin sorgulandığı, devletin ekonomi alanından çekilmesinin ancak sosyal ve siyasal anlamda güçlenmesi gerektiğine dair pek çok fikir ile yeni sağ şekillenmiştir. Bu çerçevede yeni sağ, neoliberalizm ile neomuhafazakarlığın bir sentezi konumundadır.

Neomuhafazakar düşünce, ABD’de doğmuş ve gelişmiştir. Bu nedenle ABD’nin Soğuk Savaş dönemi sonrasında geliştirdiği politikalar üzerinde etki sahibidir. Sovyetlerin dağılması ile

süper güç haline gelen ABD'nin küreselleşmenin getirdiği avantajların da etkisiyle tüm ülkelerin “abisi ya da hamisi” olma rolünü üstlenmesi, 11 Eylül Saldırıları nedeniyle göçmenleri, yabancıları ve Müslümanları güvenlik tehdidi olarak kabul edip “ötekileştirmesi”, “haydut devletler” olarak tanımladığı ülkelere demokrasi, özgürlük ve insan hakları götürdüğü söylemi ile dış politikada sert ve saldırgan bir tutum takınması, diplomasiyi ve uzlaşmayı zayıflık olarak algılaması, yeni bir dünya düzeni kurma amacı gibi pek çok anlayış neomuhafazakar düşüncenin bir ürünüdür. Bu kapsamda neomuhafazakarlık, muhafazakarlığın Amerikan öğretisiyle güncellenmiş hali olarak kabul edilmektedir.

Düzen, otorite ve disiplin gibi klasik muhafazakar düşüncede yer alan temel ilkelere aşırı vurgu yapmasının yanı sıra milliyetçilik akımının etkisiyle kendine yeni “ötekiler” belirleyen neomuhafazakarlar, belirledikleri “ötekileri” kendi varlıkları için bir tehdit unsuru olarak kabul edip, onlara karşı nefret söylemi geliştirmişlerdir. Böylece yeni sağ ile başlayıp, neomuhafazakarlık ile daha sert ve radikal bir söylem haline gelen “ötekileştirme” süreci klasik muhafazakarlığın ılımlı yapısından kopuşu temsil etmektedir. Öyle ki klasik muhafazakarlıkta farklı kültürlere saygı duyulan bir anlayış hakimken seküler, milliyetçi anlayışıyla hareket eden neomuhafazakarlıkta kültürel farklılıkları reddediş, “ötekileştirici” bir anlayış hakimdir. Muhafazakarlığın bu katı ve dogma yüzü, post-vahşi bir devlet mekanizmasının doğmasına, hoşgörüsüz, “ötekileştirici”, ırkçı, dışlayan ve ayrıştıran bir siyasi konjonktürün oluşmasına da neden olmuştur.

Klasik muhafazakarlıkta farklı kültürlere saygı duyulan bir anlayış hakimken seküler bir milliyetçilik anlayışı ile hareket eden neomuhafazakarlıkta kültürel farklılıkları reddediş, “ötekileştirici” bir anlayış hakimdir. Neomuhafazakarlara göre, çok kültürlülük ulusal kimlik bilincini zedelemektedir. Ulusal kimlikten kabul edilmeyen göçmenler, yabancılar ya da Müslümanlar, “bozguncu, tehdit unsuru” olarak görülmekte ve “ötekileştirilmektedir”. Ayrıca aile değerlerini yozlaştırdıkları, doğal düzene aykırı davrandıkları gerekçesiyle eşcinseller ve madde bağımlıları da “ötekileştirilmektedirler”. Bu kapsamda neomuhafazakarlar, çok kültürlülüğü, çok dinli toplum yapısını ve alternatif yaşam biçimlerini güvenlik tehdidi olarak kabul etmişlerdir. Çoğulculuğu ve çok kültürlülüğü reddeden, seküler ve milliyetçi doğası ile ABD militarizmine yapmış olduğu vurgu, temel insan hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine varan uygulamaların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Yabancı düşmanlığı, İslamofobi ile insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayan söylem ve uygulamalarla hareket eden neomuhafazakarların, “haydut devletler” olarak adlandırdıkları diğer ülkelere demokrasi ve özgürlük götürme vaatleri de ayrı bir muammadır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür; neomuhafazakarlar, bireye kendi seçimlerini özgürce yapma şansı tanıyan tüm özgürlükçü akımlara düşmanlardır. Ayrıca bireyin birdenbire “özgürleşmesine” neden olacak her duruma da karşı çıkmaktadırlar. Doğası gereği “korumak, muhafaza etmek” amacı taşıyan muhafazakarlık, neomuhafazakarlık ile birlikte bu amacını radikalleştirmiş, ulusal kimliği “tehdit unsuru olarak gördüğü yabancılardan” koruma gayretine girmiştir. Ayrıca toplumsal düzenin ve aile değerlerinin korunması ve muhafaza edilmesi amacıyla ana akım yaşam tarzı dışında hayat sürdürenleri “ötekileştirerek” amacını gerçekleştirme niyetine bürünmüştür. Bu kapsamda neomuhafazakarlar temelde iki grubu “ötekileştirmektedir”. İlk grup ulusal kimliğe tehdit olarak algılanan gelişmemiş ülkelerden gelen, farklı etnik veya dinsel kimliklere sahip göçmenlerdir. İkinci grup ise doğal toplum düzenini bozacağını iddia ettikleri yaşam tarzları ve radikal fikirlerdir (eşcinseller, feminizm hareketi, madde bağımlılığı, kürtaj hakkı gibi). Böylece neomuhafazakarlık, kültürel farklılıklara, ana akım yaşam tarzı dışında hayat sürdürenlere yönelik bir “ötekileştirmeyi” beraberinde getirmektedir. Neomuhafazakarlığın, klasik muhafazakarlıktan kopmasına ve “ötekileştirme” aracı haline gelmesine neden olan temel aktörler ise; din ve toplum kavramlarının geri plana itilmesi, sekülerleşmenin gelişimi ile dinin birleştirici unsurunun milliyetçilik akımı üzerinden tesis edilmeye başlanması ve dinin siyasal aktörler tarafından araçsallaştırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aronowitz, S. (2007). *Considerations on the origins of neoconservatism: looking backward*. In M. J. Thompson (Ed). *Confronting the new conservatism the rise of the right in America*, (ss.56-70). New York University Press.
- Baltacı, C. (2004). Yeni sağ üzerine bir eleştiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 359-373.
- Barry, N. (1989). *Yeni sağ* (Çev. C. Aykan). TİSAMAT.
- BBC News Türkçe (2018, Ekim 29). Brezilya Devlet Başkanı seçilen Jair Bolsonaro'nun büyük tepkilere neden olan sözleri neler?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46013777> (Erişim Tarihi: 08.11.2023)
- Beneton, P. (1991). *Muhafazakarlık* (Çev. C. Akalın). İletişim Yayınları.
- Bora, T. (1997). Muhafazakarlığın değişimi ve Türk muhafazakarlığında bazı yol izleri. *Toplum ve Bilim*, 74, 6-31.
- Bora, T., & Erdoğan, N. (2006). *Muhafazakar popülizm*. İçinde T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce muhafazakarlık Cilt 5*, (ss.632-655). İletişim Yayınları.
- Burke, E. (1795). *Thoughts and details on scarcity*. <http://pombo.free.fr/burke1795.pdf> (Erişim Tarihi: 27.08.2023)
- Burke, E. (2005). Gelenekçilik. J. Kekes (Der.), (Çev. B. Canatan), *Muhafazakâr Düşünce*, 1(3), 11-28.
- Burke, E. (2016). *Fransa’daki devrim üzerine düşünceler* (Çev. O. Arslan). Kadim Yayınları.
- Çaha, Ö. (2006). Muhafazakâr düşüncede toplum. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34),15-24.
- Çiğdem, A. (1997). Muhafazakarlık üzerine. *Toplum ve Bilim*, 74, 32-51.
- Davidson, L. (2007). *One-dimensional men: neoconservatives, the allies and models*. In M. J. Thompson (Ed). *Confronting the new conservatism the rise of the right in America* (ss.247-268). New York University Press.
- Duman, F. (2017a). Muhafazakâr düşüncede ‘otorite’ anlayışı. *Milel ve Nihal*, (14), 135-159. <https://doi.org/10.17131/milel.324216>
- Duman, F. (2017b). Muhafazakâr ideolojide farklı düşünce gelenekleri bağlamında ‘muhafazakârlığın doğası’. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 15-34. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.306495>
- Dusanic, A., & Peney, P. P. (2009). The influence of the neoconservative movement on U.S. foreign policy. *Connections*, 8(2), 91-99.
- Ehrman, J. (1995). *The rise of neoconservatism: intellectuals and foreign affairs 1945–1994*. Yale University.
- Erdoğan, M. (2006). Muhafazakârlık: ana temalar. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-9.

- Genç, E., & Çoşkun, T. (2015). Muhafazakarlık ve Türkiye muhafazakarlıklarının bazı halleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 27-40.
- Habermas, J. (1989). *The new conservatism: cultural criticism and the historians' debate*. The MIT Press.
- Heywood, A. (2010). *Siyasal ideolojiler* (Çev. A.K. Bayram). Adres Yayınları.
- Hume, D. (2009). *İnsan doğası üzerine bir inceleme* (Çev. E. Baylan). Bilgesu.
- Independent Türkçe (2020, Haziran 3). Elinde İncil ile poz veren Trump: İnsanlar ibadet alanına yürümemi sevdi. <https://www.indytrk.com/node/189971/haber/elinde-incil-ile-poz-veren-trump-insanlar-ibadet-alanina-yurumemi-sevdi> (Erişim Tarihi: 08.11.2023)
- İşci, B. (2019). Muhafazakarlık ekseninde Carl Schmitt'in egemenlik anlayışı ve yeni muhafazakarlık. (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi.
- Kırlı, Ö. (2016). *Kadim'in restitüsyonu ve "kutsal"ın restorasyonu*. İçinde A. Ç. Deniz (Ed.). Öteki muhafazakarlık (ss.17-54). Phoenix Yayınevi.
- Kirk, R. (2019). *Muhafazakar anlayış Burke'ten Eliot'a* (Çev. O. Arslan). Kadim Yayınları.
- Kristol, I. (2011). *The neoconservative persuasion: selected essays, 1942–2009*. Basic Books.
- Locke, J. (1996). *İnsan anlığı üzerine bir deneme* (Çev. V. Hacıkadiroğlu). Kabalıcı Yayınevi.
- Mulholland, M. (2012). *Bourgeois liberty and the politics of fear*. Oxford University Press.
- Murray, D. (2005). *Neoconservatism: Why We Need It*. The Social Affairs Unit.
- Öğün, S. S. (2006). *Türk muhafazakarlığının kültürel politik kökenleri*. İçinde T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). Modern Türkiye'de siyasi düşünce muhafazakarlık Cilt 5 (ss.539-583). İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2005). *Muhafazakarlık akıl, toplum, siyaset*. Kadim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2006a). *Muhafazakarlık, devrim ve Türkiye*. İçinde T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). Modern Türkiye'de siyasi düşünce muhafazakarlık Cilt 5 (ss.66-92). İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2006b). Muhafazakâr siyasetin temelleri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 34 (Bahar), 5-9.
- Özipek, B. B. (2010). Avrupa'da ve Türkiye'de muhafazakârlık. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 7(25-26), 105-120.
- Özler, H. (2018). *Siyaset ve psikoloji*. Ekin Yayınları.
- Özsel, D. (2010). *Radikalizm ve muhafazakâr düşünce: yeni muhafazakârlık ne kadar yeni?*. İçinde A. Öztürk (Der.). Yeni sol yeni sağ (ss.417-441). Phoenix Yayınları.
- Öztürk, A., & Mollaer, F. (2011). Muhafazakar ideoloji ve rasyonalite. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(35), 49-72.
- Riasanovsky, N.V. (1969). *Nicholas I and official nationality in Russia, 1825-1855*. University of California Press.

- Ryan, M. (2010). *Neoconservatism and the American century*. Palgrave Macmillan.
- Œahin, K. (2017). Muhafazakâr düſünce ekseninde insan ve toplum. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 892-906.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups & Social categories*. Cambridge University Press.
- Topal, A. (2012). *Yeni sağ*. İçinde G. Atılğan ve E. A. Aytekin (Ed.). Siyaset bilimi: kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası iliſkiler (ss. 393-407). Yordam Kitap.
- Tuzcu, P. (2010). *Yeni sağ, muhafaza(kâr)lık ve göç*. İçinde A. Öztürk (Der.). Yeni sol yeni sağ (ss. 473-490). Phoenix Yayınları.
- Türk, H. B. (2009). *İdeoloji*. İçinde M. Türköne (Ed.). Siyaset (ss. 105-145). Opus Yayınları.
- Vaisse, J. (2010). *Neoconservatism: the biography of a movement*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Vural, M. (2003). *Siyaset felsefesi açısından muhafazakarlık*. Elis Yayınları.
- Yılmaz Ceylan, A. (2007). Edmund Burke’ün “muhafazakar” düſüncesinde “iyi devrim” “kötü devrim” ayrımı. *Muhafazakar Düſünce Dergisi*, 3(11), 23-44.